De pen op papier

Het één en ander over 'spreiding van macht'

Het artikel van Van Thijn 'Het kabinet-Den Uyl en de bierkaai?' heeft in den lande nogal wat losgemaakt. Over en weer zijn enige tactische zetjes gedaan. De uitgestoken hand van Van Thijn is door de confessionelen in eerste instantie niet geschud. Vonhoff is de tactische winnaar, want zijn goed getimede artikel gaf de confessionelen alle kans de PvdA-boot af te houden.
Dit hele gedoe rond het artikel is overigens niet het meest interessante van het geheel. Veel interessanter is, mede in het kader van de plannen die in de PvdA bestaan om een nieuw beginselprogramma te redigeren, wat Van Thijn zegt over het punt 'spreiding van de macht'.
Het kan dat Van Thijn het de confessionelen niet te moeilijk wilde maken. Echter het is niet te hopen dat de discussie over het nieuwe beginselprogramma even oppervlakkig zal plaatsvinden. Het doet bijv. vreemd aan de zorg om de kleine middenstander en 'meer zeggenschap' onder die zelfde noemer van deze spreiding te vinden. Overigens wie zal het ontkennen, de kleine middenstander heeft het niet gemakkelijk, hij dreigt vermalen te worden tussen de reuzen van het grootwinkelbedrijf. Het kapitalistische systeem, waar die middenstander verder een warm voorstander van is, biedt hem niet alleen maar voordelen. Zijn economische macht is beperkt. Uiteraard kan men proberen de ergste uitwassen voor de kleine middenstand weg te nemen, maar daar houdt het dan toch mee op. Echter daarin zou een progressief kabinet zich niet onderscheiden van een ander. Er is in de voorafgaande jaren voortdurend aan dit probleem gesleuteld (denk aan garantieprijzen, saneringsfonds, e.d.). Van Thijn's opmerking dat door de liberaal-confessionele regeringen te weinig onderscheid is gemaakt tussen de grote en kleine middenstand is een beetje flauw.
Wat Van Thijn verder met die middenstand wil, is niet helemaal duidelijk (concurreren met Kruizinga die zegt dat zijn partij van nature naast de kleine middenstander staat?). Hij suggereert dat wat betreft zeggenschap de werknemer en de middenstander in hetzelfde schuitje zitten. Maar dat is niet zo. Per slot is die middenstander baas in eigen zaak. En dat kan van de gemiddelde werknemer bepaald niet gezegd worden. Die heeft, als het erop aankomt nog maar bitter weinig te vertellen, terwijl de constateringen van Van Thijn weinig goeds voor hem beloven.
'Een staatsbedrijf' zegt Van Thijn, 'werkt niet per se democratischer dan een particulier bedrijf. Meer en meer is er in socialistische kring oog gekomen voor de noodzaak van "kleinschaliger" oplossingen, bestuurlijke decentralisatie, zelfbestuur, directe vormen van zeggenschap.' Op zichzelf is deze opmerking juist, maar om dan over te gaan tot de orde van de dag is wat al te gemakkelijk. Van Thijn had zich bijv. kunnen afvragen of wel-

licht de kansen in een genationaliseerd bedrijf om tot een democratischer bedrijfsstructuur te komen niet groter zijn dan in een ander bedrijf. Per slot is in zo'n genationaliseerd bedrijf de aan het bewind zijnde regering de directie. Wanneer die directie een progressieve snit heeft ('oog heeft voor de noodzaak van "kleinschaliger" oplossingen'), wat kan men dan van zo'n directie in zo'n bedrijf verwachten? Trouwens, was niet één van de verkiezingsbeloften in 1972 dat de overheid in haar bedrijven moet experimenteren met zelfbestuur? Ik wil hier niet direct pleiten voor nationalisatie, maar het lijkt me wel noodzakelijk dit niet bij voorbaat buiten de discussie te houden.

De fopspeen

Hoe kan men in een staatsbedrijf een fundamentele aanzet geven tot die 'spreiding van de macht'? Daaraan gekoppeld de vraag: hoe functioneren in het licht van deze slogan de ondernemingsraden in het particuliere bedrijfsleven? Over dat functioneren wordt geklaagd. Van de directe vormen van zeggenschap merkt de gemiddelde werknemer niet zoveel. De aanvrage die nu bij de SER ligt over dit probleem is een teken dat dit huidige kabinet die directe vormen van zeggenschap ziet in een eventuele verdere uitbreiding van de bevoegdheden van zo'n ondernemingsraad. Echter men kan zich afvragen of op deze wijze dit probleem juist benaderd wordt. Wat dient bij de eis om zeggenschap in het bedrijfsleven het principiële uitgangspunt te zijn. Eigenlijk is dat heel simpel: iedereen heeft het recht op de plaats waar hij of zij werkt/studeert mede te beslissen over de wijze waarop dat dient te gebeuren. Het komt er in feite op neer dat het onrechtvaardig is mensen ergens neer te zetten en dan vervolgens tegen ze te zeggen: werk hard, bemoei je verder nergens mee en houd je kop.
Waar gaat het echter om bij de huidige ondernemingsraad. De ondernemingsraad heeft als voornaamste taak: het zo goed mogelijk functioneren van de onderneming. Daar is later aan toegevoegd: 'de vertegenwoordiging van de in de onderneming werkzame personen'. Maar de ondernemingsraad heeft geen recht op informatie indien 'zwaarwichtige belangen van de onderneming zich daartegen verzetten'. Hoe dan ook, de onderneming en het functioneren van die onderneming staan centraal.
Prof. Kleerekooper heeft al diverse malen gesproken over de ondernemingsraad als een fopspeen. Al zijn argumenten zijn terug te voeren op één uitgangspunt: in ons economische bestel blijven er belangentegenstellingen bestaan tussen de werknemer en de private ondernemer. Bij de ondernemingsraad gaat men uit van de fictie, dat er in het bedrijf zoiets als een algemeen belang zou bestaan. Nu kan men stellen dat wanneer een bedrijf economisch rendabel is, dit in aller bedrijfsbelang is. Echter zo'n opmerking verdoezelt het probleem. Want is ook de wijze waarop die rentabiliteit wordt bereikt, in aller belang? In een goed functionerend bedrijf wil men bijv. zoveel mogelijk kostenbesparend werken. Zeker die private ondernemer wil dat, per slot heeft hij te maken met o.a. de aandeel-

houders. Die kostenbesparing zou geëffectueerd kunnen worden door een toenemende rationalisatie, waardoor werknemers verdwijnen moeten (als zijnde een belangrijke kostenfactor). Wat moet nu dat arme ondernemingsraadlid: het bedrijf goed laten functioneren (dat behoort o.a. tot zijn taak) of in de bres springen voor degenen die hij vertegenwoordigt. Voor de private ondernemer zijn de mensen in zijn bedrijf van secundaire betekenis, primair gaat het hem en moet het hem ook gaan om het goed functioneren. (Wie kan hem dat eigenlijk in deze economische structuur ooit kwalijk nemen?) Ondanks ondernemingsraad bezit hij nog steeds de macht om dit belang te laten prevaleren, tenzij men buiten ondernemingsraad om tot bezetting of andere acties overgaat. Maar bij die geproclameerde zeggenschap gaat het in eerste instantie om de mensen en niet om het functioneren van het bedrijf. En wie die mensen vooropstelt, zal er niet aan kunnen ontkomen om de huidige economische machtsstructuren gebaseerd op het particulier initiatief heel duidelijk en grondig ter discussie te stellen. Zoals men er ook niet aan zal kunnen ontkomen om zich af te vragen of in onze zo technisch hoog ontwikkelde maatschappij die zeggenschap ooit reëel gestalte kan krijgen.

Vele leden die in de ondernemingsraad zijn gekozen, voelen zich vaak niet deskundig genoeg om tegen de directie voldoende te kunnen optornen. Uiteraard niet, een beetje handige directeur pakt leden van de ondernemingsraad gemakkelijk in. De fopspeen ten voeten uit. Het initiatief van de PPR om daar iets aan te doen is dan ook wel begrijpelijk, maar draagt het risico in zich dat de fopspeen steeds maar groter wordt. Want eventuele vergrote deskundigheid dient dan toch o.a. weer aangewend te worden om het bedrijf beter te laten functioneren, wat het dilemma voor zo'n lid in bepaalde gevallen alleen maar groter maakt. Laat men ook niet vergeten dat daardoor de afstand tussen hem/haar en de 'achterban' op z'n zachtst gezegd niet kleiner wordt. Een 'achterban' die zich zodoende des te machtelozer kan gaan voelen. Invloed per vertegenwoordiging draagt, dat is bekend, altijd dit risico in zich. Wie spreekt over 'spreiding van macht' kan ook hier niet om heen. In hoeverre moet bijv. naast eventuele vertegenwoordiging die 'achterban' een directe invloed gegeven worden in haar eigen werkplaats en/of afdeling. In hoeverre moet ook die vertegenwoordiging verplicht worden zich voortdurend te confronteren met de 'achterban' en met de wensen ervan rekening te houden. En in hoeverre is dat dan weer te rijmen met het goed functioneren van de onderneming, enz., enz.

Echter er is nog meer. Het is een bekend psychologisch gegeven dat macht verslavend werkt. Degenen die macht hebben, willen hem behouden. Praktisch gesproken, niemand doet daar vrijwillig afstand van, zeker niet de private ondernemer. In onze democratie hebben we daar, wat het landsbestuur betreft, gelukkig wat op gevonden, maar we weten ook hoe moeizaam het allemaal verloopt.

Mauk Mulder geeft in zijn boekje 'Spel om de macht' een uitgebreid verslag over allerlei onderzoek verricht op dit terrein. Eén van zijn stellingen luidt:

'wanneer een zeer grote machtafstand tussen minder-machtigen en machtigen bestaat, zal bij grotere participatie in besluitvorming het geëffectueerde machtsverschil niet afnemen, maar zelfs toenemen'. Een stelling die door empirisch onderzoek wordt bevestigd. Slechts indien de machtsafstand klein is, heeft participatie effect. Anders niet. Dat versterkt de opvatting dat de ondernemingsraad een fopspeen is, want in schijn krijgt men wat toegeschoven, in werkelijkheid wordt men overtroefd.
Wat betekent dit voor de gemiddelde werknemer? De afstand tot de directie is wellicht te groot, maar de afstand tot de directe baas en/of chef is geringer. Hoe kan men nu, zo luidt de vraag, iemand psychologisch gezien zo effectief mogelijk zeggenschap in z'n directe werksituatie geven, opdat het gevoel van machteloosheid verdwijnt?
Of is het streven naar macht psychologisch gezien een hopeloos geval? Die laatste vraag kan met 'nee' beantwoord worden, maar en nu citeer ik weer Mulder: 'Slechts werkelijke openheid inzake machtsuitoefening geeft ons de mogelijkheid echt te kiezen'. Het is jammer dat Van Thijn in zijn artikel aan die werkelijke openheid niet toekomt, zich zo lijkt het, nog steeds aan ficties overgeeft. Het komt me verstandig voor indien men zich in de PvdA een tijdje gaat bezighouden met deze problematiek. Ik ben anders bang, dat de fopspeen op een gegeven moment zo duidelijk een fopspeen blijkt te zijn dat er geen lieve moedertje meer aan helpt en men de PvdA, zoals enige jaren terug, weer plat op z'n rooie neus laat vallen. Of wordt de PvdA o.l.v. Van Thijn een middenpartij? Als dat zo is, dan behoeft men inderdaad deze discussie niet te voeren. We zullen zien.

J. Noordzij

Reactie op Noordzij

Noordzij vindt mijn opmerking dat door vorige kabinetten (en huidige partijen) te weinig onderscheid is gemaakt tussen de grote en kleine middenstand (ik had het over zelfstandigen) 'een beetje flauw'. Hoe bestaat het. Daar draaide het nu juist om bij mijn (beknopte) analyse van echte en valse maatschappelijke tegenstellingen. Terecht constateert ook Noordzij dat de kleine zelfstandigen door het kapitalistisch systeem vermalen worden. Op grond hiervan heb ik willen vaststellen dat men niet tegelijkertijd kan opkomen voor de kleine zelfstandigen én zich opwerpen als behoeder van de vrije ondernemingsgewijze produktie. Kleine zelfstandigen én werknemers hebben er beide belang bij dat de gemeenschap meer greep krijgt op het economisch gebeuren. Zij die de kleine zelfstandigen tegen de werknemers opzetten, maken zich schuldig aan een stuk valse polarisatie. Zij gebruiken de kleine zelfstandigen voor politieke doeleinden maar laten hen tegelijkertijd aan hun economisch noodlot over.
Al die partijen die opkomen voor dé zelfstandigen en globale maatregelen bepleiten die aan *alle* zelfstandigen ten goede moeten komen, behartigen in feite, evenals de middenstandsorganisaties, de belangen van de grote

zelfstandigen die de eerst verantwoordelijken zijn voor het opslokken van de kleintjes. 'De middenstander is toch maar baas in eigen zaak', zegt Noordzij. Dat is maar zeer betrekkelijk. De grote is zoveel meer baas dan de kleine. En voor tienduizenden baasjes is in de afgelopen jaren gebleken, dat het baas-zijn een fictie is als zijn zaak als sneeuw onder de grootwinkelzon verdwijnt.
In dit economisch systeem vecht de kleine zelfstandige tegen de bierkaai. Alleen fundamentele ingrepen in ons economisch systeem kunnen hem enige bestaanszekerheid verschaffen. Het was meer dan een 'tactisch zetje' om dit de ARP en KVP onder de neus te wrijven. Als Noordzij zich afvraagt wat ik nu concreet met de middenstand wil, kan ik hem inmiddels verwijzen naar de rede die ik op 22 april jl. voor het Koninklijk Verbond van Ondernemingen heb uitgesproken.
Noordzij's opmerking dat mijn opstelling voor de gemiddelde werknemer weinig goeds belooft, mist elke grond. Als ik mijn analyse toespits op de valse polarisatie tussen werknemers en kleine zelfstandigen betekent dat nog niet dat ik daarmee de echte polarisatie tussen werknemers en grote zelfstandigen heb afgeschreven. Integendeel. Ik onderschrijf van A tot Z de opmerkingen die Noordzij maakt over het fopspeenkarakter van de huidige medezeggenschap in de bedrijven en de noodzaak tot fundamentele democratisering. Voor de gedachten die daarover in de Tweede-Kamerfractie leven, verwijs ik kortheidshalve naar het artikel van Stan Poppe over bedrijfsdemocratie in Nederland in het maartnummer van Socialisme en Democratie.
Dat neemt niet weg dat ik helaas staande moet houden dat een (grootschalig) staatsbedrijf voor wat de interne zeggenschapsverhoudingen betreft in onze huidige economische orde niet per definitie democratischer functioneert dan een particulier bedrijf. PTT-ambtenaren, die onlangs de 'spreiding' aangezegd kregen, kunnen daarover meepraten (d.w.z. over de vorige zin). Dat betekent nog niet dat ik nationalisatie van bedrijven niet om diverse redenen nuttig zou kunnen vinden. Of dat in een genationaliseerd bedrijf onder een progressief kabinet geen voorbeeld. beleid te voeren zou zijn. De verwijzing naar Keerpunt '72 is terecht. Maar op zich, en daar ging het me om, is nationalisatie geen garantie voor meer bedrijfsdemocratie.
Voor mij is de doorvoering van bedrijfsdemocratisering één van de beslissende punten waarop het welslagen van het kabinet-Den Uyl en het perspectief van voortzetting in een volgende periode zal moeten worden beoordeeld.
Noordzij ziet mijn artikel als een handreiking naar ARP en KVP. Het moet hem daarbij toch opgevallen zijn, dat ik in de maatschappelijke én politieke tweestrijd om de spreiding van macht niet van mijn plaats ben gekomen. In feite vroeg ik hen: kom over de streep. Werk mét ons aan het terugdringen van de ongelijke machtsverhoudingen. Het is niet reëel een echte keuze te ontlopen met een beroep op dé zelfstandigen die zo gebaat zouden zijn met het ongerept laten van ons huidige economische systeem.

Het laatste wat ik wil, is van de PvdA een middenpartij maken. Zeker bij een vraagstuk als de spreiding van de macht ligt de waarheid niet in het midden. Laat staan het beginsel.

Ed van Thijn

Antwoord aan prof. dr. B. W. Schaper

Vechten met imaginaire divisies

Prof. dr. B. W. Schaper laat het 'soevereine kiezersvolk' het slagveld betreden. De strijd gaat tegen de 'partijorganisatie' die doende is dat soevereine kiezersvolk te onttronen. Dit alles dan vanwege het feit dat in de PvdA voorstellen geaccepteerd zijn en nader uitgewerkt worden om aan de partijorganisatie het recht te verlenen volksvertegenwoordigers in gemeenteraad, provinciale staten of parlement, terug te kunnen roepen. Uitvoering van deze besluiten zou de democratie aantasten.
Het stokpaardje van de burgerlijke democraten wordt uiteraard van stal gehaald. Het verhaal van de volksvertegenwoordiger opererend zonder last en ruggespraak. Zo in de trant van 'eenmaal gekozen, wie doet me wat'.
Nu slaat het verhaal van die last en die ruggespraak in de tegenwoordige tijd als een tang op een varken. Men kwam op die formulering in geheel andere verhoudingen waarin van democratie helemaal geen sprake was. Aan een hoogleraar 'geschiedenis' ga ik natuurlijk over deze materie geen cursus geven. Volstaan kan worden met het signaleren van het bestaan van ruggespraak welke tijdens de strijd tegen Spanje, bestond in de Staten-Generaal die vanaf 1593 permanent zitting had in Den Haag. Ieder gewest bracht één stem uit, er moest eenparigheid van stemmen zijn en de leden waren niet alleen gebonden door een eed aan hun gewest maar ook door een imperatief mandaat. Er moest alzo de mogelijkheid van ruggespraak zijn. Het gewest dicteerde. Koren op de molen van de Staten van Holland die met de ene stem (waarop alle invloed bestond door de verplichting van de vertegenwoordiger om met het gewest ruggespraak te houden) alle vertoningen kon tegenhouden. Alzo was de Staten-Generaal ongeschikt om snel besluiten te nemen. Hierop is het 'zonder last en ruggespraak' het antwoord geweest.
Als Schaper over misbruik van machtsbevoegdheid gaat spreken en van 'détournement de pouvoir' gewaagt, dan veroorloof ik mij te gaan spreken over 'détournement de l'histoire'. Waar dan nog bijkomt dat de lieden die dan al zonder last en ruggespraak optraden evengoed van het toneel verwijderd konden worden als ze wet of zeden aan hun laars lapten. Alles is dan wel geoorloofd, zei de apostel Paulus maar niet alles is stichtelijk. Personen kunnen na gepleegde, laakbare, handelingen door anderen, de